

P a s t o r a l e d' é t é /Letnie pastorałe/ napisane
jest na kwintet dęty i smyczki /1920/. Jest to krótka i bez-
pretensjonalna kompozycja ujęta jeszcze w stylu postimpresjo-
nistycznym. Jej motto - zaznaczone w partyturze - pochodzi od
Rimbauda z "Les Illuminations" /"J'ai embrassé l'aube d'été"
- Ogarnąłem poranną czerwień lata/. Całość składa się z trzech
krótkich części - obój i waltornia, a potem klarnet nadają
temu dziełu charakter zrazu wiejski, pastoralny, a później
- taneczny. /6'/

W powstałych w 1898 W a r i a c j a c h "E n i g m a" na orkiestrę Elgar dał przykład swobodnej fantazji i swobodnego kunsztu. Wariacje te biorą swą nazwę od wieloznaczności motywicznej tematu głównego /zdanien kompozytora w temacie ukryta jest jeszcze inna melodia/ oraz wieloznaczności poszczególnych wariacji, które rzekomo odnoszą się do przyjaciół i znajomych angielskiego twórcy. Dzieło składa się w sumie z tematu i 14 wariacji, zapatrzonych w inicjały ludzi, których kompozytor scharakteryzował postaciami muzycznymi środkami. Liryczne są wariacje 1, 5, 6, 12 /z elegijnym solo wiolonczeli/, pozostałe ujęte są w tempach żywych i wyrażone są w barwie się od siebie różniących środkach ekspresji; z nich niektóre wariacje mają charakter taneczny. Ostatnia, 14 wariacja - to wielkie symfoniczne Finał, oparty na kontrastach między liryczną a wirtuosowską, zalewający do wielkiej kulminacji wciągającej całość. /30"/

Pięć utworów orkiestrowych /1938/
nawiązuje do podobnych dzieł nauczyciela kompozytora, Arnol-
da Schönberga. Zdaniem Eislera utwór ten opiera się na naj-
bogatszych kombinacjach fakturalnych, nie tracąc nic z prze-
jrzystości. Kompozycja ta składa się częściowo z muzyki do fil-
mu Joris Ivensa, poświęconemu walce wyzwolenczej Chin ^{"Four} ~~XXXXXX~~
hundred millions" ~~XXXXXXXXXXXXXX~~. Część pierwsza /"Landscape" - Krajoobraz/
ujęta jest w subtelnej, niezwykle oszczędnej polifonice, w któ-
rej ważny udział oprócz instrumentów smyczkowych mają instru-
menty dęte drewniane i waltornie. W szybkiej drugiej części
/"Reconstruction" - Odbudowa/ dochodzą instrumenty blaszane
i perkusja. Część trzecia jest passacaglią /"Refugees" - Ucie-
kinierzy/ - pięknie skulminowaną. Ostatnie dwie części powsta-
ły już poza materiałem filmowym /Presto i Finale/ i ujęte są
w postaci scherza i agresywnej improwizacji, zakończonej sze-
rokim tematem, nawiązującym do passacaglii. /13'/

W powstałych w lecie roku 1963 *Bach + Variatio-
nen* na wielką orkiestrę Dessau powziął zamiar trudny: na-
pisanie kompozycji efektownej i wirtuozowskiej z uwzględnie-
niem solowych instrumentów wyłonionych z orkiestry. Kompozy-
cja ta powstała z okazji 400-lecia zespołu Mecklenburgische
Staatskapelle Schwerin. Całość składa się z tematu i 11 wa-
riacji /Dessau określa je jako *Veränderungen*/, opartych na tań-
cu chłopskim Carla Philippa Emanuela Bacha. W motywie dzie-
ła Dessau zażytkował ~~klamantym~~ pojedyncze nuty, z których
składają się nazwiska BACH i SCHOENBERG. W poszczególnych wa-
riacjach na plan pierwszy wychodzą różne elementy muzyczne,
różne barwy instrumentalne i różne idee kontrapunktyczne.
Całość mieni się od barwności i żywości ruchowej, opartej
głównie na taneczności, rozumianej szeroko od tańców baroko-
wych aż po współczesną rumbę. /20'/

Wiel
-nie

Jedną z najpopularniejszych kompozycji Copland był powsta-
ły w 1938 balet Billy the Kid do scenariusza Lincolna Kirstei-
na, opisujący środkami choreograficznymi krótkie życie Wil-
liama H. Bonneya, ponurego a legendarnego bohatera "dzikie-
go Zachodu". Muzyka do tego baletu zawierała szereg remin-
iscencji z muzyki pionierów amerykańskich i pieśni kowbojskich.
Z muzyki do baletu Copland sporządził znaną później suitę,
świetnie zinstrumentowaną. Suita ta składa się z 7 części:
The Open Prairie, Street in a Frontier Town, Card Game at
Night, Gun Battle, Celebration Dance, Billy's Death i The O-
pen Prairie Again. Prawykonanie tej suity odbyło się 9 li-
stopada 1940 w Nowym Jorku p.d. dyrekcją Williama Steinberga.

K o n c e r t s k r z y p e o w y /1960/ poświęcony jest wybitnemu skrzypkowi radzieckiemu Leonidowi Koganowi. Jest to kompozycja wybitnie wirtuozowska, złożona z trzech części /Allegro con fuoco o charakterze rapsodycznym z krótką, ale efektowną kadencją, Andante espressivo pełne figuralacji i gry kontrapunktycznej oraz Allegro agitato, oparte na dwu kontrastujących tematach, prowadzące po pełnym napięciu przetworzeniu do kulminacji w formie stretta. /25'/ W ~~sk~~ podobnym charakterze ujęty jest napisany 5 lat później K o n c e r t w i o l o n c z e l o w y /dla Mieczysława Rostropowicza/, złożony z trzech części: Prelud /Andante/, Aria /Andante espressivo/ i Sonata /Allegro con fuoco/, kompozycja wirtuozowska, kontrapunktyczna, wyszukująca możliwości pięknej wiolonczelowej kantyleny /w pierwszych dwu częściach/. /20'/

W I I S y m f o n i i /1943/ Chrennikow pokusił się o napisanie dzieła monumentalnego. Każda z czterech części tego dzieła stanowi zamkniętą całość, tematycznie związaną z losami ludzi radzieckich. Pierwsza część /Allegro con fuoco/ jest zdaniem kompozytora ilustracją rozwoju charakteru człowieka radzieckiego od młodości aż do dojrzałości. Część ta opiera się na dwu tematach - na pieśniowo-tanecznym i na kontrastującym lirycznym temacie. Część druga /Adagio/ odzwierciedla tragiczne przeżycia narodu radzieckiego w czasie II wojny światowej: jej temat stanowi szeroko rozpostarta, typowo rosyjska melodia o żałobnym charakterze. W części trzeciej /Allegro molto/ dominują niepokój i energia, natomiast w ostatniej, czwartej części /Allegro marciale/ muzyka ~~XX~~ wskazuje na ostateczne zwycięstwo, jest oparta na męskim temacie marszowym, pełnym optymizmu. /40*/

/1935/

I S y m f o n i a powstała jeszcze w czasie studiów jako praca dyplomowa, po wykonaniu oceniono ją wysoko, a jej autora traktowano jako jedną z największych nadziei muzyki ro-
dzimej. Wkrótce wykonali ją w Stanach Zjednoczonych tak
wybitni dyrygenci jak Grmandy i Stokowski. I Symfonia jest
dziełem młodzieńczej fantazji, zawiera wszakże cechy typowe
dla późniejszego stylu kompozytora: prymat liryki, żywioł ru-
chu i pełen gradacji rozwój szeroko rozpostartych linii melo-
dycznych.

IV Symfonia w większej niż dotąd, bo poczwórnej obsadzie instrumentów powstała w latach 1935-36 jako dzieło monumentalne nie tylko co do brzmienia, ale i czasu trwania /nieco ponad godzinę/. Po literacko programowych dwu symfoniach, od których dzieli kompozytora sporo lat, przyszła pora na dzieło autonomiczne, na wielką formę cykliczną, którą autor zredukował do trzech części, zachowując typową dla symfonicznych dzieł cyklicznych wyrazistość tematyki, dającej się rozwijać w szerokie linie, indywidualizując wyraz rysunku melodycznego i zachowując prawa polifonii orkiestrowej. I to dzieło podlegało przez długie lata anatemie /prawykonanie odbyło się dopiero po 25 latach - w 1961 - w Moskwie/, uznane za zbyt radykalne, choć przecież z perspektywy lat da się ono ocenić jako dzieło o prostej symfonicznej dramaturgii, a zastanawiać w nim może tylko dość osobliwa tematyka, zwłaszcza w przydługim, bo trwającym aż 25 minut Finale. /ok. 60'/

XII Symfonia /"Rok 1917"/ powstała ku uczczeniu XX Zjazdu KPZR w październiku 1961 roku. Dzieło to kompozytor poświęcił "pamięci Włodzimierza Iljicza Lenina"; ma ono wyraźnie zarysowany program, który ilustruje dramatyczne zajęcia roku 1917. Dzieło to składa się z czterech części, które zachodzą na siebie bezpośrednio: 1. Rewolucyjny Piotrogród, 2. Rasliw, 3. Aurora i 4. Świt ludzkości. Tematyka XII Symfonii wywodzi się z podstawowego motywu, który w postaci oryginalnej, a później zmienianej pojawia się we wszystkich czterech częściach dzieła. Niemal wszystkie tematy dzieła mają kierunek wznoszący, ilustrujący powstawanie idei i mas, całe dzieło przebiega od mrocznego d-moll do jasnego i triumfującego D-dur, w czym również widoczny jest programowy zamysł kompozytora. /40'/

W niemal godzinnej X I I I S y m f o n i i /1962/ Szostakowicz posłużył się tekstami Jiewgienija Jewtuszenki tworząc dzieło wokalnie-symfoniczne. U podstaw dzieła stał wiersz "Babi Jar", mówiący o zagładzie Żydów w przspastnym jarze niedaleko Kijowa. Po skomponowaniu pierwszej części /"Babi Jar"/ kompozytor postanowił posłużyć się i w dalszych częściach swojej nowej symfonii wierszami Jewtuszenki, nie stroniąc od humoru i groteski. Mimo iż dzieło tchnie żywością i optymizmem - tu i ówdzie pojawia się nuta przypominająca tragedię Babiego Jaru. Prawykonanie tej pięcioczęściowej symfonii odbyło się w Moskwie 18 grudnia 1962. /59'/

Również **XIV Symfonia** /1969/ powstała do tekstów poetyckich, tym razem jednak do tekstów wielu autorów: Federico Garcia Lorca, Guillaume Apollinaire, Wilhelm Kückhelbecker i Rainer Maria Rilke. Wśród nich nieznanym autorem jest Kückhelbecker, rosyjski poeta-dekabrysta. XIV Symfonia napisana została na sopran solo, bas solo, orkiestrę smyczkową i instrumenty perkusyjne o określonych i nieokreślonych wysokościach. "Napisałem ją dość szybko - wspominał kompozytor - wynikało to z tego, że pomysł utworu nosiłem w sobie długo: ~~XXX~~ po raz pierwszy myśl o nim zrodziła się we mnie jeszcze w roku 1962." Dzieło składa się z 11 części, które zaopatrzone są w tytuły: 1. De profundis /Lorca/; 2. Malaguena /Lorca/; 3. Die Lorelei /Apollinaire/; 4. Samobójczyni /Apollinaire/; 5. W pogotowiu /Apollinaire/; 6. Pani, wysłuchaj mnie /Apollinaire/; 7. W więzieniu Santé /Apollinaire/; 8. Odpowiedź zaporoskich Kozaków sułtanowi Konstantynopola /Apollinaire/; 9. O Delwig, Delwig /Kückhelbecker/; 10. Śmierć poety /Rilke/ i 11. Zakończenie /Rilke/. W tych 11 pieśniach, które kompozytor ułożył w cztery większe części mamy do czynienia z bogatą skalą uczuciową i wyrazową. "Chciałbym - pisał Szostakowicz - aby słuchacz, rozmyślając o mojej nowej symfonii /którą poświęciłem angielskiemu kompozytorowi, Benjaminowi Brittenowi/, pamiętał o tym, że należy zawsze żyć uczciwie, twórczo, w imię swego narodu, ojczyzny, w imię najlepszych postępowych idei". (46')

W swojej II Symfonii zatytułowanej "Październikowi" /1927/ młody kompozytor zainicjował w swojej twórczości nurt symfonii programowych. Sam autor uważał swe dzieło za niezbyt doskonałe, zachowywał się wobec niego krytycznie, broniąc je jednocześnie jako dzieło, które pomogło mu udoskonalić własny warsztat kompozytorski. Dzieło to uważano przez długie lata za eksperyment tylko, faktem jest, że w tych latach Szostakowicz pozostawał jeszcze silnie pod wpływem zachodnio-europejskiej moderny. Dziś jawi się ono jako przejaw bogatego talentu młodego kompozytora, a jego ostry, dysonansowy język muzyczny dodaje mu odrębności, której pozbawione są inne dzieła tego kompozytora, nawet niektóre z tych głębszych. Cała symfonia składa się z wielu odcinków, zakończonych hymnem chóralnym /do tekstu A. ^{Bie} Krzywieńskiego/, jest w sumie dziełem jednoczęściowym, dążącym na zasadzie symfonicznych napięć i kulminacji do finału chóralnego, którego wzorem była ostatnia symfonia Beethovena. Prawykonanie II Symfonii odbyło się w przeddzień ~~XX~~ XX 10-lecia Rewolucji Październikowej 6 listopada 1927 w Lenin-gradzie. /16°/